

Roman Marcinek

Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie

Ochrona Zabytków 55/1 (216), 82-83

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

REGIONALNY OŚRODEK STUDIÓW I OCHRONY ŚRODOWISKA KULTUROWEGO W KRAKOWIE

Historyczna ziemia krakowska sięgała od Jaślik na wschodzie po Żywiecczynę na południowym zachodzie i Wyżynę Wieluńską na północnym zachodzie. Taki też terytorialny zasięg działania przyjął w chwili swej organizacji we wrześniu 1991 r. Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie. Po zmianach granic administracyjnych województw od 1 stycznia 1999 r. w centrum zainteresowania krakowskiego Ośrodka znalazł się teren województwa małopolskiego.

Przyświeca nam idea integrowania ludzi z różnych branż — historyków, archeologów, architektów, historyków sztuki, etnografów etc. i ich zawodowych kompetencji wokół ochrony dziedzictwa kulturowego i jego tożsamości, rozumianych jako nierozdzielna całość, której wyrazem w wyniku wielowiekowego rozwoju jest krajobraz kulturowy.

Do najważniejszych celów i zadań naszego Ośrodka należą:

- naukowe rozpoznanie i opisanie dziedzictwa kulturowego województwa małopolskiego,
 - tworzenie merytorycznych podstaw polityki konserwatorskiej w zakresie dóbr kultury i świadectw tożsamości kulturowej regionu,
 - opracowanie analityczno-syntetycznych ujęć krajobrazu kulturowego regionu, służących m.in. programowaniu działań w zakresie ogólnokrajowej polityki konserwatorskiej,
 - tworzenie podstaw naukowych bieżącej polityki konserwatorskiej Służby Ochrony Zabytków,
 - integracja środowisk naukowych związanych z działalnością na rzecz ochrony i kształtowania środowiska kulturowego w skali regionu.
- Ośrodek realizuje wyżej określone cele m.in. poprzez:
- tworzenie odpowiadającego współczesnym standardom systemu gromadzenia, przechowywania i przetwarzania oraz udostępniania informacji,
 - studia nad krajobrazem kulturowym,
 - ocenę zagrożeń i konfliktów w środowisku kulturowym,
 - inwentaryzację cech i wartości środowiska kulturowego w ramach badań własnych i pozyskiwania informacji zgromadzonych w zasobach archiwalnych instytucji,
 - wytyczanie granic subregionów kulturowych i wyodrębnianie ich swoistych cech,
 - bieżącą współpracę ze Służbą Ochrony Zabytków i innymi instytucjami związanymi z ochroną środowiska kulturowego i przyrodniczego (np. zarządami parków krajobrazowych, dyrekcjami parków narodowych, wydziałami ochrony środowiska szczebli wojewódzkich i gminnych), m.in. przy uzgadnianiu planów zagospodarowania przestrzennego i sporządzaniu wytycznych konserwatorskich do tychże planów,

— działalność popularyzatorską i wydawniczą.

W ramach działalności statutowej Ośrodek wydał drukiem od roku 1994 trzynaście tomów „Tek Krakowskich”, pisma nagrodzonego w roku 1998 przez Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków i Generalnego Konserwatora Zabytków. Opublikowano także: Stanisława Kołodziejskiego, *Średniowieczne rezydencje obronne możnowładztwa na terenie województwa krakowskiego* (1995), Janusza Bogdanowskiego, *Królewski ogród na Łobzowie*, (1997) i *Ogrody w Polsce* (1999), *Księgę jubileuszową dr. Mariana Korneckiego „Patientia et tempus”* (1999), Mariana Korneckiego, *Kościół drewniany w Małopolsce* (1999), *Krajobrazy. Księgę ku czci Janusza Bogdanowskiego* (2000) oraz instruktażową kartę ewidencji dziedzictwa kulturowego miejscowości i gminy *Ochrona wartości krajobrazu i środowiska kulturowego w studium planu i miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy* (1998) i *Kościół drewniany proponowane na Listę UNESCO* (2000), *Krajobraz kulturowy Polski. Województwo małopolskie* (2001).

Pracownicy Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie wygłosili ok. 150 referatów na sesjach naukowych i konferencjach, wydali drukiem ok. 300 artykułów i publikacji oraz kilkanaście pozycji książkowych. Spośród pracowników i stałych konsultantów Ośrodka powołani zostali rzeczoznawcy Ministra Kultury i Sztuki (J. Bogdanowski, S. Kołodziejski, R. Marcinek i Z. Myczkowski). Ośrodek współpracuje ze Stowarzyszeniem „Kultura i Natura” im. J. G. Pawlikowskiego, którego celem jest harmonijna integracja ochrony zabytków, przyrody i krajobrazu. Interdyscyplinarność zespołu jest gwarancją wszechstronności oceny obiektu czy obszaru, bez pomijania aspektów archeologicznych czy etnograficznych.

Podstawową działalnością Ośrodka jest gromadzenie informacji w postaci komputerowych baz danych. Towarzyszą im obszerne zbiory ikonograficzne i kartograficzne. Pozwoliły one na wszechstronne przygotowanie różnorodnych opracowań, m.in.:

- w 1993 r. — raport o stanie środowiska kulturowego historycznej ziemi krakowskiej;
- w 1994 r. — dokumentację do 6 zabytkowych założeń zielonych z terenu ówczesnego województwa krakowskiego;
- w latach 1994–1996 — kompleksowy plan utworzenia stref zieleni i upiększenia gminy Bieruń Stary oraz sześciu projektów do poszczególnych fragmentów gminy i miasta;
- w 1995 r. — ocena oddziaływania na dobra kultury będące pod ochroną i krajobrazu — do projektu przebiegu autostrady Zgorzelec–Tarnów;

- operaty kulturowe do planów zagospodarowania przestrzennego: otuliny Ojcowskiego Parku Narodowego (1992 r.), Bieszczadzkiego Parku Narodowego (1994 r.), Ojcowskiego Parku Narodowego (1996 r.), Tatrzańskiego Parku Narodowego (1997–1998 r.), Pienińskiego Parku Narodowego (1998–2000 r.); pracownicy Ośrodka są współautorami instrukcji Ministerstwa Ochrony Środowiska dotyczącej sporządzania planów ochrony parków narodowych;
- w 1996 r. — uwarunkowania kulturowe zagospodarowania przestrzennego województwa krakowskiego (na zlecenie Wojewody Krakowskiego);
- opracowania w ramach V Programu Resortowego Ministra Kultury i Sztuki „Ochrona i konserwacja zabytkowego krajobrazu kulturowego” dla: gminy Drwinia (1995 r.) i Świątyni Górne (1997 r.), woj. krakowskiego (1996 r.), woj. tarnowskiego (1997 r.), woj. bielsko-bialskiego (1998 r.), woj. nowosądeckiego (1998 r.) oraz: Dokumentacja dla utworzenia Niepołomickiego Rezerwatu Kulturowego (1997 r.), Archeologia krajobrazu kulturowego ziemi krakowskiej w średniowieczu (1997 r.), Krajobraz kulturowy historycznej ziemi krakowskiej — zestawienie zachowanych map katastralnych dla obszaru woj. krakowskiego, tarnowskiego i nowosądeckiego (1997 r.), Zestawienie zachowanych map katastralnych dla obszaru woj. bielsko-bialskiego i ziemi chrzanowskiej (1998 r.);
- w 1997 r. — raport na temat strat spowodowanych powodzią na terenie historycznej ziemi krakowskiej;
- w 1999 r. — ochrona krajobrazu kulturowego Małopolski, Ochrona krajobrazu kulturowego powiatu Proszowice, Ochrona krajobrazu kulturowego gminy Liszki;
- w 1999 r. — raport dla Urzędu Marszałkowskiego w Krakowie w sprawie zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa małopolskiego;
- w 2000 r. — wniosek o wpis na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO siedmiu kościołów drewnianych Polski Południowej;
- w 2000 r. — założenia do utworzenia skansenu spińskiego w Falsztynie;
- w 2001 r. — wniosek o wpis na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO Doliny Prądnika.

Ośrodek wydaje także opinie konserwatorskie i krajobrazowe na zlecenie Generalnego Konserwatora Zabytków i Zespołu Ekspertów ODZ. W zakresie badań obszarów karpaccich Ośrodek współpracuje ze swym słowackim odpowiednikiem — Střediskiem Slovenskeho Ustavu Pamiatnikovej Starostlivosti w Lewoczy.

Od 1993 r. Ośrodek organizował Europejskie Dni Dziedzictwa Kulturowego, odbywające się pod patronatem Rady Europy oraz Ministerstwa Kultury i Sztu-

ki. Naczelną ideą Dni, zorganizowanych po raz pierwszy we Francji w roku 1978, jest popularyzacja wiedzy o zabytkach, tożsamości i krajobrazie kulturowym. Pomysł ten zaowocował m.in. powstaniem ich regionalnych odpowiedników. Celem Europejskich Dni Dziedzictwa jest udostępnienie obiektów zabytkowych nieprzystosowanych na co dzień do zwiedzania. Impreza służy propagowaniu kultury i jest bezpłatna. Organizowane przez nas już od kilku lat Dni Dziedzictwa cieszą się ogromnym zainteresowaniem krakowian — w 1993 r. wzięło w nich udział ok. 100 000 osób.

W pierwszym roku umożliwiono publiczności zwiedzanie skarbców pięciu krakowskich średniowiecznych klasztorów (franciszkanów, dominikanów, benedyktynów, augustianów, norbertanek). Ekspozycję łącznie ze zwiedzaniem wewnątrz klauzury, częściowo udostępniono po raz pierwszy. W 1994 r. udostępniono dwory oraz rezydencje w Krakowie i okolicach. Wybrano te, które żyją własnym życiem i nie są (z jednym wyjątkiem) obiektami przystosowanymi do standardowego zwiedzania (pałac Radziwiłłów w Balicach, pałac biskupi w Krakowie, dwór Branickich w Branicach, dwór Konopków w Modlnicy, dwór Konopków w Mogilanach, dworek Jana Matejki w Krzesławicach, Rydlówkę i Tetmajerówkę w Bronowicach Małych).

W 1995 r. organizatorzy postanowili zwrócić uwagę na znaczenie zabytków techniki oraz ich gwałtowną degradację. Udostępniono Muzeum Lotnictwa, ekspozycję zabytkowego taboru w starej zajezdni tramwajowej przy ul. św. Wawrzyńca oraz Skansen Kolejowy w Chabówce (kursował tam pociąg „retro”).

W 1996 r. udostępniono publiczności zaplecza krakowskich teatrów.

W 1999 r. Dni zorganizowano w Bieczu.

Z ochroną dziedzictwa narodowego ściśle wiąże się prowadzona od 1993 r. przez Ośrodek akcja ewidencji strat wojennych dziedzictwa kulturowego historycznej ziemi krakowskiej. Jej efektem są katalogi przedmiotów utraconych, świadczących o polskiej kulturze materialnej.

W gestii Ośrodka znajduje się także archiwum nieistniejącego już PP Pracowni Konserwacji Zabytków w Krakowie, mieszczące się przy ul. Kanoniczej 12, w którym zgromadzono kilkanaście tysięcy tomów i poszytów dokumentacji konserwatorskiej, historycznej i projektowej. Utworzono bazę danych dokumentacji konserwatorskich zespołów i obiektów zabytkowych z terenu historycznej ziemi krakowskiej. W bibliotece Ośrodka zgromadzono 1300 książek (katalog skomputeryzowany).

Od 1999 r. Ośrodek współpracuje z Sejmikiem Samorządowym Województwa Małopolskiego przy organizowaniu regionalnych Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego, imprezy o charakterze informacyjno-promocyjnym.

Roman Marcinek

Dyrektor Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Krakowie